
Al, E. (2020). Kitap Tanıtımı – Ana Çizgileriyle Osmanlı Türkçesinde Arapça Etkilerin Grameri Yaz: Muna Yüceol Özezen. *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:3, Sayı:1. 211 - 222

Makale Bilgisi / Article Info

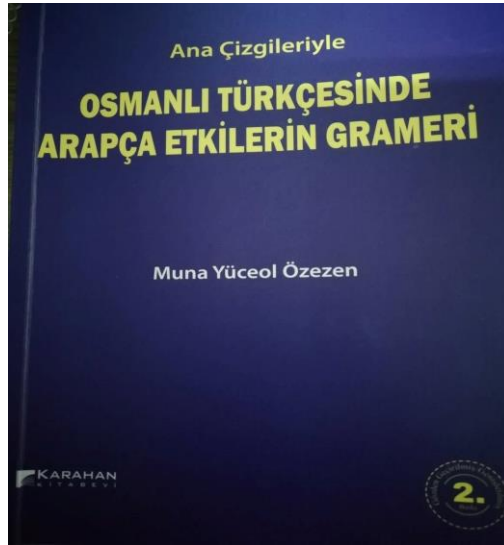
Geliş / Recieved: 31.12.2019

Kabul / Accepted: 17.03.2020

Kitap İnceleme/Book Review

ANA ÇİZGİLERİYLE OSMANLI TÜRKÇESİNDE ARAPÇA ETKİLERİN GRAMERİ

Esin AL*

Yüceol Özezen, Muna. (2019). *Ana Çizgileriyle Osmanlı Türkçesinde Arapça Etkilerin Grameri*. Adana: 2. Baskı Karahan Kitabevi.

* Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Arş. Gör. eal@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7581-9529.

Osmanlı Türkçesi grameri üzerindeki etkileşim dillerinin etkilerinin neler olduğu konusu üzerine bugüne kadar çok sayıda bilimsel çalışma yapılmıştır ve yapılmaya da devam etmektedir. Gerek bildiri, makale, ansiklopedi maddesi gerek sözlük gerek kitap bölümü gerekse kitap olarak hazırlanmış olan çalışmalarda Osmanlı Türkçesinin genel gramer mantığı, bu gramer özellikleri üzerindeki etkileşim dillerinin etkilerinin neler olduğu, bu etkilerin özellikle hangi noktalarda toplandığı ve Osmanlı Türkçesini hangi biçimlerde etkilediği konuları ele alınmış ve irdelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Arapça etkileri merkeze alarak hazırlanmış akademik çalışmalardan biri de Prof. Dr. Muna Yüceol Özezen'in *Ana Çizgileriyle Osmanlı Türkçesinde Arapça Etkilerin Grameri* adını taşıyan kitabıdır.

Araştırmacı, ilk baskısında kitabını, üniversitelerin ilgili bölümlerinde eğitim gören öğrencilere ve eğitim veren öğretilere ders kitabı olarak hazırlanmış olduğunu belirtmiştir. Bu ilk baskının iddiası Osmanlı Türkçesinde görülen Arapça etkileri bir filoloğun gözünden öğrenmek isteyenlerin kitabı bütünüyle okumaları ve ihtiyaç duyulan çalışmaları yapmaları halinde konuyu genel hatlarıyla öğrenip, Osmanlı Türkçesinin ayrıntı ve sorunlarına karşı güçlü sezgilere sahip olabilecekleridir (2015: vii). Yazar, kitabın ikinci baskısında ise iddiasını büyüttüğünü şu sözler ile dile getirmektedir.

“Bu kitap Osmanlı Türkçesinde Arapça öğeleri ve Arapça etkileri öğrenmek isteyen öğrenciler kadar, artık, alanda uzmanlaşmak isteyenler, özellikle de Osmanlı Türkçesinin Türk dili tarihi içindeki dilbilgisel yerini tam olarak belirleme çabası içinde olan dil araştırmacıları için de bir temel başvuru kaynağı durumundadır (v).”

Araştırmacının dikkatleri çektiği gibi Türkoloji alanında son 20 yılda yaşanan gelişmeler Osmanlı Türkçesini gramer ve dilbilim araştırmalarının başat nesnelere biri yapmış ve bu döneme ait edebî metinleri anlama ve çözümleme işi bir araç değil amaç hâline gelmiştir. Böylelikle tüm bu dikkate değer gelişmeler kitabın temel misyonunu da belirlemiştir (v).

Yazar, kendisinden önce yapılmış çalışmalardan beslendiğini ve yararlandığını ancak öğrenci ve öğretici için öğrenmeyi, algılamayı ve öğretmeyi güçleştirici tüm öğelerin kitabın dışında bırakıldığını belirtir (2015: vii). Bu durum; çalışmanın, öncelikli amcalarından biri olan Osmanlı Türkçesinde Arapça öğelerin anlaşılması ve anlatılabilmesi bağlamında temel

bir başvuru kaynağı olarak hazırlanmış olduğunu vurgular niteliktedir.

İlk baskısı, Mayıs 2015 yılında yapılan *Ana Çizgileriyle Osmanlı Türkçesinde Arapça Etkilerin Grameri*'nin ikinci baskısı Eylül 2019'da yapılmıştır. Toplamda 231 sayfa olan eserin baskısı Karahan Kitabevi'nden çıkmıştır. Çalışma ikinci baskı için yazılmış bir önsöz, son bölümü Osmanlı Türkçesi metinlerine ayrılmış olan 19 ana bölüm ve bir kaynakçadan oluşmaktadır.

Önsözün ardından gelen *Osmanlı Türkçesi ve Arapça İlişkilerine Genel Bir Bakış* (1-5) adlı birinci bölümde; Osmanlı Türkçesinin sınırlarından, bu döneme ilişkin adlandırmalardan, dönemin genel özelliklerinin neler olduğundan, Türkçe için Arapça etkilerin ne zaman ve hangi sebeplerle başladığından ve bu etkilerin hangi noktalarda toplandığından bahsedilmektedir. Yüceol Özezen, bu bölümde yer alan şu tespitleri ile de Osmanlı Türkçesi dönemlerinin neler olduğu ve hangi yüzyılları kapsadığı üzerine yapılan tartışmalar (bkz. Develi, 1999) arasında yerini almıştır:

15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadarki dönemde yazılmış eserlerde ise yazım özellikleri belirli ölçülerde standartlı kazanmış, Oğuzca dilbilgisi özellikleri tam anlamıyla dile hakim olmuş, ancak Arapça, Farsça sözler ve tamlamalar dilde önemli bir artış göstermiştir. Ancak “Dil sürekli değişir.” ilkesi göz önünde bulundurulduğunda, yazı dilinin, 15. yüzyıldan 20. yüzyıla gelene kadar gerek dilbilgisi özellikleri, gerekse yazım özellikleri bakımından hiç değişmemiş olduğunu düşünmek olanaklı değildir. Böylelikle 15-20. yüzyıl Osmanlı Türkçesini de kendi içinde üç ayrı döneme ayırmak daha doğru olacaktır:

1. Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinin belirli ölçülerde sürdüğü 16. yüzyıl (Geçiş Dönemi),

2. “Asıl Osmanlı Türkçesi” olarak adlandırılabilen 17., 18. yüzyıllar ile 19. yüzyılın ilk çeyreği (Klasik Dönem),

3. Türkiye Türkçesi eğilimlerinin başladığı 19. yüzyılın ikinci çeyreği ile 20. yüzyılın ilk çeyreği (Yenileşme Dönemi) (1).

Bu bölümde Arapçanın Osmanlı Türkçesini söz varlığı ve anlam dünyası açısından etkilemiş olduğu belirtilerek bu süreçte ödünçlenen Arapça

sözcüklerin türlerinin neler olduğu ve Arapçanın sözcük üretme kural ve yollarının da Osmanlı Türkçesine ödünçlendiği belirtilmiş ve söz konusu duruma örnekler verilmiştir. Bunlara ek olarak Arapçanın hangi dil ailesine mensup olduğu ve nasıl bir dil olduğu konusunda da kitaptan yararlanacaklara ihtiyaç duyabilecekleri ön bilgiler bu bölümde sunulmuştur.

Osmanlı Türkçesinde Alfabe ve Yazı (7-15) başlıklı ikinci bölümde 9. yüzyıl itibariyle Müslümanlaşmaya başlayan Oğuzların ilk yazılı belgelerinin bu dini anlamak ve anlatmak üzere oluşturulduğu belirtilerek Osmanlı Türkçesi için Arap yazısının başlangıcı ve gelişimi üzerinde yoğunlaşmıştır. Arap alfabesinin oluşumu, sesleri, harfleri, bu harflerin yazımında gözetilen temel ilkeler ve yazım özellikleri anlatılırken alfabenin Osmanlı Türkçesinde duyulan ihtiyaçlar doğrultusunda yaşamış olduğu değişikliklerden bahsedilmiştir. Arap harflerinin başta, ortada ve sonda yazımlarının nasıl olduğunu gösteren Arap alfabesi sırasına göre dizilmiş harf ve örneklerin yer aldığı bir tablo yine bu bölümde yer almaktadır. Anlam yükünün ünsüzlerle kodlandığı, /ى /, و /, / / / ünlülerinin çoğunlukla ya hiç gösterilmediği ya da hareke denilen yardımcı işaretlerle gösterildiği belirtilirken, böyle kimi seslerin işaretleyicisi olarak kullanılan hareketler hakkında bilgiler verilmiştir. Bununla beraber *aklâm-ı sitte/şeş kalem* “altı kalem” adı verilen (*sülûs, nesih, muhakkak, reyhânî, rik‘a, tevki*) Osmanlıların kullanmış olduğu Arap yazısının temel altı yazı çeşidi ise örnekleriyle yine bu bölüm içerisinde tanıtılmıştır.

Osmanlılarda Arapça Sözcüklerin Sesletimi (17-22) başlıklı üçüncü bölümde ise Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arapça sözcüklerin sesletim özellikleri üzerinde durulmuştur. Araştırmacı, her şeyden evvel bu sözcüklerin sesletim değerlerinin tespitinin kolay olmadığını ama Osmanlı döneminde batılı araştırmacılar tarafından Latin harfleri ile çeviri yazı işaretleri kullanılarak sesletim özelliklerine dair fikir verebilecek sözlük ve gramer kitaplarından, 17 yüzyıl sonrasında başlayan şarkı güftelerinin icra biçimlerinden, cönk metinlerinden ve Cumhuriyet döneminde çeşitli amaçlarla kaydedilmiş taş plaklardan, radyo yayınlarından ve siyasilerin konuşmalarından döneme ait sesletim özelliklerinin tahmin edilebileceğini belirtmiştir. Galat-ı meşhur örneklerinin Türkiye Türkçesinin habercisi olan kullanımlar olduğuna dikkatleri çeken araştırmacı, Osmanlıların ödünç aldıkları Arapça sözcükleri sesletirken genel eğilimlerinin neler olduğunu;

bazı harflerin sesletim özellikleri, hemze ve ayın ünsüzlerinin yazımı, çift ünsüzlerin, ara ünlülerin ve uzun ünlülerin durumu, son seste ötümlü seslerin durumu gibi ana noktalarda örnekleyerek tanıtmıştır. Ancak araştırmacı bu genellemelerin yazıda görülen bir standardın göstergesi olamayacağını da şu ifadelerle vurgulamıştır:

Dilin edinimi, üretimi ve kullanımı konusundaki dilbilimsel birikimlerimiz, bize, günümüz ölçüsünce bir standardizasyonun olmadığı Osmanlı Türkçesi dönemindeki sesletim ve yazım özelliklerinin de homojen bir görünümde olmadığı fikrini vermektedir. Bir Osmanlı Türkçesi kullanıcısının, eğitilmiş olup olmaması (özellikle Arapça-Farsça dilbilgisi konusunda bir eğitim alıp almamış bulunması), şehirli, kasabalı veya taşralı olması, hangi amaçlarla bir yazılı metin oluşturduğu gibi etkenlerle sesletim ve yazım özellikleri de değişkenlik gösterir (22).

Arapçada Kök Ünsüzler (Aslı Harfler) ve Artık Ünsüzler (Zait Harfler) (23-25) başlığını taşıyan dördüncü bölümde Arapça özelinde kök ünsüz nedir, kök ünsüzlerinin türleri (sülasiler, rubailer, humasiler) nelerdir, artık ses nedir, bu artık seslerin en çok kullanılanları hangileridir, kök ünsüzler tespit edilirken dikkat edilmesi gereken kurallar ve karşılaşılabilecek istisnai durumlar nelerdir gibi sorulara yanıtlar aranarak sonraki bölümün konusu olan vezin bulma aşamasına öğrenci ve öğretici hazırlanmıştır.

Vezin Çalışmaları (27-30) adlı beşinci bölümde vezin bulmanın temel aşaması olan kök ünsüzlerin tespitinin nasıl yapılacağı anlatılmaktadır. Arapçanın sözcük türetme yolu olan bükünlülük, sırasıyla /ف/, /ع/, /ل/ seslerinin işaretlediği fi'l sözcüğü kullanılarak kodlanır. Vezinlerin tamamı bu kod kullanılarak bulunur ve böylelikle sonsuz sayıda sözcük türetilir. Bu bölümde de bu kodun karşılaşılan sözcüklerin kök ünsüzlerine nasıl uygulanacağı anlatılmaktadır. Vezin nasıl bulunur, vezin bulunurken dikkat edilmesi gereken kurallar nelerdir, vezin ararken yok hükmünde kabul edilen parçalar nelerdir gibi sorulara yanıtlar verilmektedir. Çok sayıda örnekle ve bu örneklerin kök ünsüzleri aracılığıyla başka vezin kalıpları ile türetilmiş müştaklarına yer verilerek konunun çok yönlü kavranması ve pekiştirilmesi sağlanmıştır.

Altıncı bölüm olan *Arapçada Türlerine Göre Fiil Kökleri: Yedi Bölüm (Aksam-ı Seba) (31-34)*'de fillerin kök ünsüzlerinin özelliklerine göre sözcük

türlerine değinilmektedir. Temelde içerisinde illetli ses¹ barındırmayan (*sahih*) ve barındıranlar (*mu'tel*) olmak üzere iki ana ayırmadan bahsedilerek bölüm başlamaktadır. Sahih kökler, kök ünsüzlerinden birinin hemze olduğu örneklerde *mehmûz*, kök ünsüzlerden birinin şedde olduğu örneklerde *muzâ'af* ve son olarak da içerisinde ne illetli ses ne hemze ne de şedde bulunmayan örneklerde *sâlimler* olarak üç alt başlıkta incelenmiştir. *Mu'tel* köklerde ise kök ünsüzlerinden ilk sesi illetli olanların *misâl*, ikincisi illetli olanların *ecvef*, üçüncüsü illetli olanların *nâkıs* ve birden çok sesi aynı anda illetli olanların *lefif* olarak adlandırıldığı belirtilerek yine bol örnekle konu pekiştirilmiştir.

Arapçada Keyfiyyet: Erillik (Müzekkerlik)- Dişillik (Müenneslik) (35-39) başlıklı yedinci bölümde bilinen dünya dillerinin çoğunda görülen canlı ve cansız varlıklarla ilgili cinsiyet ayırımının sözcüksel olarak Arapça düzlemindeki görünüşleri üzerinde durulmuştur. Cinsiyetlerine bağlı olarak canlılar (Ar. dücâce “tavuk”- dîk “horoz”; Tü. inek “dişi sığır”- boğa “erkek sığır”; Alm. frauen “kadın”- men “erkek”) ayrı ayrı adlar almaktadırlar. Ancak bölüm, cansızlarda da görülen ve sözcüksel boyutta işaretlenen cinsiyet ayırımının nedenleri üzerinde durarak başlamış ve gramerde cinsiyet kategorisi ifade edilirken kullanılan terimler açıklanmıştır. Bölümün devamında eril ve dişil sözcük kategorileri *gerçek* (gerçek dişil ya da eril varlıklara denk gelenler), *anlamca-semâi* (eril ya da dişillik gösterecek herhangi bir işarete sahip olmadığı halde eril ya da dişil kabul edilenler) ve *dilbilgisel-lafzî* (üzerinde dişil olduğuna dair dilbilgisel gösterge bulunduranlar) olmak üzere üçe ayrılarak incelenmiş, erillik dişillik uyumundan da bahsedilerek yine örneklerle konu pekiştirilmiştir.

Arapçada Sözcüklerde Kemmiyyet: Tekillik (Müfretlik)- İkillik (Tesniye)- Çoğulluk (Cem) (41-56) başlıklı yedinci bölüm gramerde kullanılan konuyla ilgili terimler ve bunların açıklamaları ile başlamaktadır. Osmanlı Türkçesinde tekillik herhangi bir dilbilgisel işaretleyici ile vurgulanmazken Arapçada tekillik işaretleyicilerle vurgulanmaktadır. Hatta çoğulluğun ikili yahut ikiden fazla olması durumları bile farklı dilbilgisel göstergelerle işaretlenerek başka terimlerle adlandırılıp incelenmektedir. Buna göre bu bölümde nicelik öncelikle tekil ve çoğul olma bağlamında,

¹ Arapçada /ع /ج /ح /ص /ص sesleri illet sesleridir. Bu seslerden herhangi birini ya da bir kaçını barındıran köklere *mu'tel* kökler denmektedir (s. 32).

ardından ikili çoğul (*tesniye*) yahut üç ve fazlası çoğul olma bağlamında değerlendirilmiştir. Üç ve fazlası çoğulluk durumları eklerle çoğulluğu işaretleyenler (*sağlıklı çoğul*) ve vezinler kullanılarak çoğulluğu işaretleyenler (*kırık çoğul*) olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Bölüm, çoğul yapmak için sık kullanılan 25 veznin, bunların bozulmuş hallerinin ve istisnai durumların incelenmesi ve örneklerle pekiştirilmesiyle devam etmiştir. Bu bölümde Yüceol Özezen'in Osmanlı dönemi yazı dili kullanıcılarının Arapça çekim kurallarını anlama ve uygulama eğilimleri üzerine yapmış olduğu şu tespitler dikkat çekicidir:

Osmanlı Türkçesinde Arapça çoğul bazı sözcüklerdeki çoğul anlam zayıflamış ve bu sözcükler tekil sözcük gibi işlem görmüştür. (...) Çoğul kategorisi bir yapım (türetim) kategorisi değil bir çekim (işletim) kategorisidir. Buna göre sözcüklerin alfabetik olarak sıralandığı yakın dönem Türk sözlükçülük geleneğinde, Türkçe çoğul sözcükler genel olarak bir sözlükbirim (maddebaşı) olarak yer almaz. Ancak Osmanlı Türkçesine yönelik olarak hazırlanmış sözlüklerde Arapça çoğul sözcüklere de bir sözlükbirim gibi yer verilmiştir. ... Bu tür uygulamalar, Osmanlıların esasında Arapçanın çekim özelliklerini çok daha fazla içselleştirmediklerini, her bir Arapça sözcüğü yeni bir türeme sözcükmüşçesinde ayrı ayrı kopyaladıklarını göstermesi bakımından da ilginçtir (s. 56).

*Arapçada Belirlilik (Marifelik)- Belirsizlik (Nekrelik) ve Belirleyici (Harf-i Tarif) (57-59) başlıklı dokuzuncu bölüm belirlilik, belirsizlik ve el harf-i tarifi ile ne demek istendiği anlatılarak başlamaktadır. Osmanlı Türkçesinde tamlamalar, kalıp kullanımlar ve dinsel ibareler dışında harf-i tarif kullanılmamaktadır. Bu bölümde bu durumun gerekçeleri üzerinde durulmuş, bir sözcüğün belirli (*ma'rife*) yahut belirsiz (*nekre*) olduğunu gösteren işaretleyicilerin neler olduğu maddelenerek örneklendirilmiştir.*

Arapçada Sayılar-Rakamlar ve Osmanlı Türkçesindeki Kullanımları (61-67) başlıklı onuncu bölümde Arapça sayı sembollerinin ve sistemlerinin ilk nasıl oluştuğu, nasıl kullanıldığı ve Osmanlı Türkçesinde görülen kullanım özelliklerinin neler olduğu anlatılmaktadır. Ebced hesabı nedir, sayı değeri kazanan harf öbekleri nelerdir, ebced adı nereden gelir, Araplar hangi yüzyıllarda bu sayı sisteminden yararlanmışlardır, ebced dışında bir sayı sistemini Araplar kullanmışlar mıdır gibi sorulara yanıt aranmıştır. Arapların kullandıkları sayılar, sayı sistemleri ve sayılarla oluşturulan tamlamaların

Osmanlı Türkçesinde görülen kullanım özellikleri ve hangi alanlarda kullanıldıklarına değinildikten sonra *asıl sayı isimleri*, *sıra sayı sıfatları* ve *kesir sayı sıfatlarından* ve metinleri sayı bağlamında doğru anlayabilmek için dikkat edilmesi gereken noktalardan bahsedilmiştir.

Osmanlılarda Takvim, Tarih ve Aylar (69-75) başlıklı on birinci bölümde 19. yüzyılın ortalarına gelinceye kadar zamanın belirlenmesi, birimlere ayrılması ve adlandırılması hususunda merkezi oluşturan Arap kültürünün Osmanlıya yansıyan cepheleri değerlendirilmiştir. *Kameri Takvim- Kameri Aylar, Şemsi/Rumi/Miladi Takvim- Şemsi/Rumi/Miladi Aylar* ve *Kıpti Takvimi- Kıpti Aylar*; takvimlerin esasını oluşturan etmenler, kaynakları ve kimler tarafından kullanıldığı, Osmanlının hangi dönemlerinde, hangi alanlarda bunlardan yararlandığı, kaç gün ve hangi aylardan oluştuğu, bu ayların adlarının neler olduğu ve hangi kültürel kodlar dikkate alınarak bu aylara bu adların verildiği gibi sorulara kültür tarihi merkeze alınarak verilmiş temel ve çerçevesi geniş cevapların bulunduğu bu bölümde yer alan şu saptamalar araştırmanın çok yönlülüğüne ve disiplinler arasılığına örnek teşkil edecek niteliktedir:

Çeşitli takvim sistemlerindeki ay adlarının büyük bir çoğunluğu, bu takvim sistemlerini ilk kullanan arkayik toplumların evrenle ilgili gözlemlerine ve mitolojik yaklaşımlarına dayanmaktadır. Ancak daha sonra, Güneş takvimlerinin (Şemsi takvimlerin) bir bölümü, özellikle Yahudi ve Hristiyan dinleriyle ilişkilendirilmiş, Hz. İsa'nın doğumuna gönderme yapmaya başlamıştır (74).

Osmanlı Türkçesinde Arapça Zamirler (77-81) başlığını taşıyan on ikinci bölümde temel söz varlığı unsurlarından biri olan zamirlerin kullanımında Osmanlı Türkçesinde istikrarın olması nedeniyle yalnızca kalıp ifadelerde kullanım alanı bulmuş olan Arapça zamirler anlatılmıştır. Yazar, kalıp ifadeleri vermekle kalmamış bunların Arap gramerinde görünümlerine, sıralamalarına ve kendilerine has temel kullanımlarına yer vererek kitaptan yararlananların Arap gramer geleneğinden de haberdar olmalarını sağlamıştır.

Arapçada Seslenme Sözcükleri (Nida Harfleri) ve Seslenme Öbekleri (83) başlığı verilmiş on üçüncü bölümde Arapçada kullanılan *e, â, yâ, eyâ, heyâ, ey, ây, eyyühâ, eyyetühâ* gibi seslenme sözcüklerine yer verilmiş ve bunların sözdizim özelliklerinden bahsedilerek örneklerle konu pekiştirilmiştir.

Arapçada Nudbe Sözcükleri ve Nudbe Öbekleri (85) başlığını taşıyan on dördüncü bölümde de bir önceki bölümden bağımsız olmaksızın kişinin uğradığı yahut bir başkasının uğradığını gördüğü felaketten duyduğu acıyı işaretleyen *vâ* ve *yâ* nidaları ve bunların sözdizimi özellikleri anlatılmıştır.

Arapçada Edatlar ve Edat Öbekleri (87-96) başlıklı on beşinci bölüm, Arapça edatlar (*harf-i cer(r)*) denilirken ne kastedilmek istendiği açıklanarak başlamaktadır. Türkçenin tutuculuğu² nedeniyle yalnızca kalıp yapılarla sınırlı kalmış *harf-i cer(r)*lerin Türkçe ve Arapça arasındaki görevsel, sözdizimsel ve dilbilgisel farklarından bahsedilmiştir. Arapça edatların hâl ekleri olarak, zarf tümleci ve dolaylı tümleç öbekleri yapan işaretleyiciler olarak, bağlaç olarak vb. kullanımları sıralanmış ve ardından Osmanlı Türkçesinde kullanılan belli başlı edatlara ve bunların örneklerine yer verilmiştir.

Arapçada İsim ve Sıfat Tamlamaları (Terkipler) (97-104) başlığını taşıyan on altıncı bölümde yazar, Arapça isim ve sıfat tamlamalarının Osmanlı Türkçesine yansıyan yanlarına değinmiş ancak bunu yaparken söz konusu öbeklerin Arapça gramerdeki kullanım ve sözdizim özelliklerine de yer vermiştir. Konu tamlamalar olunca Farsça etkisini göz önünde bulunduran yazar; Türkçe, Arapça ve Farsçanın isim tamlamalarının kullanım ve sözdizim özelliklerini gerekli gördüğü hallerde karşılaştırmalı olarak sunmuştur. Öncelikle isim tamlamalarına ardından sıfat tamlamalarına yer verilen bu bölümde de grafikten yararlanılarak Arapçada isim tamlamaları görsel hale getirilip öğretim ve öğrenimin kolaylaşması için görsel veri olarak sunulmuştur. Ayrıca Arapçadan Osmanlı Türkçesine yansıyan tamlamaların kullanım sıklıklarına bağlı olarak oluşan hiyerarşik sıradan ve bu sıralamanın nedenlerinden bahsedilmiştir. Son olarak ise tamlamayı oluşturan öğelerin birbirlerine bağlanma özellikleri maddeler halinde sıralanmıştır.

Kitabın hacimce en büyük olan *Arapçada Sözcük Sınıfları* (105-147) başlıklı on yedinci bölümü kendi içinde, *mastar*, *ism-i fail*, *ism-i meful*, *sıfat-ı müşebbehe*, *mübalaga-i fail*, *ism-i tafdil*, *ism-i tasgir*, *ism-i mensup*, *ism-i mekan*, *ism-i zaman* ve *ism-i alet* olmak üzere on bir alt başlığa ayrılmıştır.

² (...) iç yapısı hep Türkçe kalan Osmanlı Türkçesini, kalıp yapılar dışında ilgilendirmez. Çünkü Osmanlı Türkçesinde temel kurucu birim olan yüklem hep Türkçe kaldığı için, yüklem de cümleyi yöneten baş öge durumunda olduğu için cümlenin diğer birimleriyle ilişkiler de hep Türkçenin iç yapısına göre biçimlenmiştir (88).

Bölüm, Arapça temel sözcük sınıflarını genel hatlarıyla tanıtarak başlamıştır. Bu sınıfların Osmanlı Türkçesindeki görünüşleri nelerdir sorusuna yanıt aranan bu bölümde *mastar* sözcük sınıfı incelenerek başlamıştır. Bu sözcük sınıfı içerisine giren 4 *mastar* sınıfı (*basit (mücerred)*, *mimli mastarlar*, *türemiş (mezidün fih, kıyası) mastarlar*, *cali (mecul, sinai) mastarlar*) genel hatlarıyla verilmiş, basit *mastarlar* ve *türemiş mastarlar* arasındaki fark tartışılmıştır. Basit *mastarlar* tablollaştırılarak görsel veri haline getirilmiştir. Bu sayede tüm vezinler bütün halde en temel örnekleri görülebilecek ve böylelikle kolayca benzer ve farklı yanların tespit edilebileceği bir halde sunulmuştur. Konunun ilerleyen aşamalarında *basit mastar*, *mimli mastar* ve *türemiş mastar* yapan vezinlere, bu vezinlerin sözcüğün kök ünsüzlerinin aksam-ı seba özelliklerine bağlı olarak oluşan değişikliklerine ve bu değişiklikleri temsil eden örnekler bolca yer verilmiştir. Vezinleri tespit ederken dikkat edilmesi gereken durumlar maddelenerek sunulmuştur. Son olarak ise *cali mastar* tanıtılmış ve örnekleri sıralanarak *mastar sınıfı* tamamlanmıştır. Sonra sırasıyla *basit*, *mimli* ve *türemiş mastarların ism-i fail* ve *ism-i mefullerine* ve bunların değişikliklerinin örneklerine yer verilmiştir. *Sıfat-ı müşebbehe*, *mübalaga-i fail*, *ism-i tafdil*, *ism-i tasgir*, *ism-i mensup*, *ism-i mekan*, *ism-i zaman* ve *ism-i alet* sözcük sınıflarının terim anlamlarına, görevlerine, vezinlerine ve yine bu vezinlerin değişikliklerine yer verilerek bol örnekle pekiştirilmiş ve bölüm böylece tamamlanmıştır.

Osmanlı Türkçesinde Sık Kullanılan Bazı Arapça Söz Kalıpları (149-157) başlıklı on sekizinci bölümde Arapçadan Osmanlı Türkçesine geçmiş olan dua-beddua, atasözü, ayet-hadis yahut terim mahiyetlerine sahip söz kalıpları, bunların yapıları hakkında genel bilgi ve sık kullanılan söz kalıpları örnekleri yer almıştır.

Osmanlı Türkçesi Metinlerinden Örnekler (159-228) adlı son bölümde, yararlanıcının okuma alıştırmaları yapması ve kitap boyunca anlatılan konuların tatbikinin yapılıp bu konuların çok daha iyi anlaşılabilmesi için şiir, hikâye, vecize vb. farklı metin türlerinden seçilip konulmuş eski yazılı yirmi Osmanlı Türkçesi metni yer almıştır. Bu bölümün ardından gelen *kaynakça* bölümü ile de kitap sonlandırılmıştır.

Sonuç olarak *Ana Çizgileriyle Osmanlı Türkçesinde Arapça Etkilerin Grameri* adlı incelemeye konu olan bu kitapta yer alan gramer parçalarının Arap gramerindeki kullanım özelliklerine, hangi terimlerle karşılandıklarına

yer verilmiştir. Bu sayede yararlanıcılar temel düzeyde Arap gramerinden haberdar olabileceklerdir. Gerek görülen hallerde Türkçe gramer bilgileriyle karşılaştırmalar yapıldığı gözlemlenmiştir, bu yönüyle kitap iki dil arasındaki farklılıklar hakkında da sezgi oluşacaktır. Yeri geldikçe grafik ve tablolardan yararlanılarak konular olabildiğince görsel veri haline getirilmiştir. Bu sayede kitap görsel öğrenme sürecine de hizmet edecektir. Konular incelenip irdelenirken gerek duyulan hallerde konunun çerçevesi dışına çıkılmadan yapılan dilbilimsel çıkarımlar ve disiplinler arası bir bilgi birikiminin yansımaları olduğu gözlemlenebilen dipnotlarla yazar, yararlanıcıya çok yönlü bilgi alanı sunacaktır. Aynı zamanda gerek sayı, gerek alfabe, gerek takvim vb. sistemlerin oluşumları anlatılırken kültür tarihinden yararlanıldığı görülmüştür, bu sayede kitap yararlanıcıya temel bir kültürel birikim sunacaktır. Konu aralarında çokça kurulan neden-sonuç ilişkileri konuyu yararlanıcı zihninde temellendirecek ve sağlam bir zemine oturtacaktır. Hem konu başlıkları altında hem de kitabın sonunda verilen çokça eski yazılı örnek kullanıcının teoretiği verilmiş konuları pratik anlamda da işlemesine ve anlamasına yarar sağlayacaktır. Kitabın amacına da uygun olarak kitaptan yararlanacak kişi yalnızca Osmanlı Türkçesinde görülen Arapça etkiler hakkında temel bir bilgi düzeyine sahip olmayacak sözü geçen gerekçelerle hem Arap gramerinden, hem çerçevesi belli bir temel kültürel bilgi düzeyinden haberdar olacaktır. Özelde bakıldığında çalışma, Osmanlı Türkçesinde görülen Arapça etkilerin öğrenilmesi ve öğretilmesi hususunda çok yönlü bir temel kaynak olacak niteliktedir.

KAYNAKLAR

- Atlı, Halit. (2013). Örnek Çözümlemelerle Osmanlıca Edebî Metinler ve Arşiv Belgeleri. İstanbul: Hâyrat Neşriyat.
- Demir, Nurettin ve Yılmaz, Emine. (2002). Osmanlı Türkçesi. Türkler Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yay. C11, 475-488.
- Deny, Jean. (1921). Grammaire de la Langue Turque (Dialecte-Osmanlı). Paris.
- Develi, Hayati. (1999). Osmanlı Türkçesi. Osmanlı Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yay. C.9, 427-437.
- Develi, Hayati. (2001). Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2. İstanbul: 1. Baskı Bilimevi Yay.
- Develioğlu, Ferit. (2010). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- Gökalp, Haluk. (2018). Osmanlıca. Adana: Karahan Kitabevi.

- Meninski, Franciscus a Mesgnien. (1980). *Lingurium Orientalium Turcice-Arabice-Persice Grammatica Turcica*. Viyana.
- Toparlı, Recep. ve Çögenli, Mehmet. Sadi. (1990). *Osmanlıcada Kullanılan Arapça ve Farsça Edat Zarf Deyim ve Terkipler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay.
- Vaughan, Thomas. (1709). *A Grammar of the Turkish Language*. Londra.
- Yüceol Özezen, Muna. (2015). *Tenvin ve Osmanlı Türkçesi-Türkiye Türkçesi Bağlamındaki Görünümleri*. Adana: Karahan Kitabevi.